

MIŠRIOS EKONOMINĖS SISTEMOS FUNKCIONAVIMO YPATUMAI

Arūnas Lapinskas¹, Dalia Toločkaitė²

¹*Sankt-Peterburgo valstybinis susisiekimo universitetas, Rusija, larunas@mail.ru*

²*Kauno technologijos universitetas, Lietuva, dalia.tolockaite@ktu.lt*

Anotacija

Straipsnio autorių atlikti tyrimai rodo, kad kiekviena ūkio sistema turi specifinių pranašumų bei trūkumų, kuriuos paprastai apsprendžia endogeninės ir egzogeninės jos (ūkio sistemos) funkcionavimo sąlygos. Tuo būdu visiškai priimtinas planinio centralizuoto ir rinkos ūkio elementų suderinamumas mišrioje ekonominėje sistemoje. Tačiau autorių atlikti skirtingų ūkio sistemų suderinamumo tyrimai rodo, kad sprendžiant bendruosius ar ilgalaikius ūkio pertvarkos uždavinius turėtų dominuoti hierarchinis valdymo tipas, o sprendžiant einamuosius – rinkos. Komandinis ūkio valdymas valstybėse su mišria ekonomine sistema visiškai pasiteisina bei yra efektyvesnis tik esant ekstremalioms situacijoms jų ekonomikoje. Tuo būdu straipsnio autoriai daro išvadą, kad didžiųjų valstybių - Rusijos bei Kinijos ekonomikų sėkmė glūdi mišrios ūkio sistemos raidoje. Suformuoto konkurencingo mišrios ekonominės sistemos (ūkio) modelio dėka lengviau išskiriami bimodalinės ekonomikos pranašumai bei trūkumai (masto efektas, ekonomikos sektorių efektyvumas, konkurencingumas ir t.t.). Įvertinus mišrios ekonominės sistemos funkcionavimo efektyvumą nustatyta, kad planinio centralizuoto ūkio elementų vaidmuo mišrioje ekonomikoje mažėja.

Raktažodžiai: ekonominės sistemos, mišrus ūkis, bimodalinis valdymas, masto efektas, konkurencingumas.

Įvadas

Į pasaulinį ūkį įsitraukia vis daugiau valstybių iš taip vadinamos planinio ūkio sistemos. Tačiau atsakyti reliktu tapusio planinio ūkio nėra lengva, nes susiformavęs ekonominis mentalitetas stabdo pokyčius. Vis tik objektyvių konvergencijos procesų poveikis daro savo ir tose valstybėse formuojasi bei ima funkcionuoti mišrios ekonominės sistemos. Mišraus ūkio (sistemos) valdymas susiduria su begale teorinių bei praktinių problemų, kurios ekonomikos mokslo atstovų dar nėra pakakamai ištytos. Šiuo požiūriu ekonomikos pertvarkos teorinio pagrindo sukūrimas bei realizavimas ypatingai svarbus vienoms iš didžiausių bei galingiausių pasaulio valstybių – Rusijai ir Kinijai.

Diegdamos rinkos ekonomikos principus jos bando technologiškai modernizuoti ūkį, spartinti jo augimą, kelti žmonių gyvenimo lygį ir t.t. Tačiau jų ekonomikoje šiuolaikinių ūkio valdymo koncepcijų diegimas stringa, nesuteikiama laisvo veikimo erdvė privačiam verslui, ypatingai smulkiajam, neatsisakoma perdėto kai kurių ekonomikos sektorių suvalstybinimo, monopolizavimo ir pan.

Tyrimo objektas. Mišrios ekonominės sistemos (bimodalinio ūkio) funkcionavimo ypatumai.

Tyrimo tikslas – ištyti mišrios ekonominės sistemos (bimodalinio ūkio) funkcionavimo ypatumus, sukuriant jos modelį ir įvertinant duotos sistemos konkurencingumą globalioje ekonomikoje.

Tyrimo uždaviniai:

- 1) ištyti planinio centralizuoto ir rinkos ūkio elementų suderinamumo galimybes mišrioje ekonominėje sistemoje;
- 2) pateikti konkurencingą mišrios ekonominės sistemos (ūkio) modelį;
- 3) įvertinti mišrios ekonominės sistemos funkcionavimo efektyvumą.

Tyrimo problemos ištytumo laipsnis. Įvairius ekonominių sistemų susidarymo, veikimo aspektus bei ekonominės politikos poveikį ekonomikos dalyvių konkurencingumui analizavo užsienio ir Lietuvos autoriai Mattick, 1969; Shonfield, 1984; Freeman, J.R., 1989; Bonney, 1995; Gardner, H. S., 1997; Sachs, 2000; Gregory, Stuart, 2003; Kirschen, Strbac, 2004; Maneschiöld, 2006; Adamonienė, Trifonova, 2007; Milius, P., 2008; Snieška, 2008; Navickas, Malakauskaitė, 2008, 2009; Brown, 2009; ir kt.

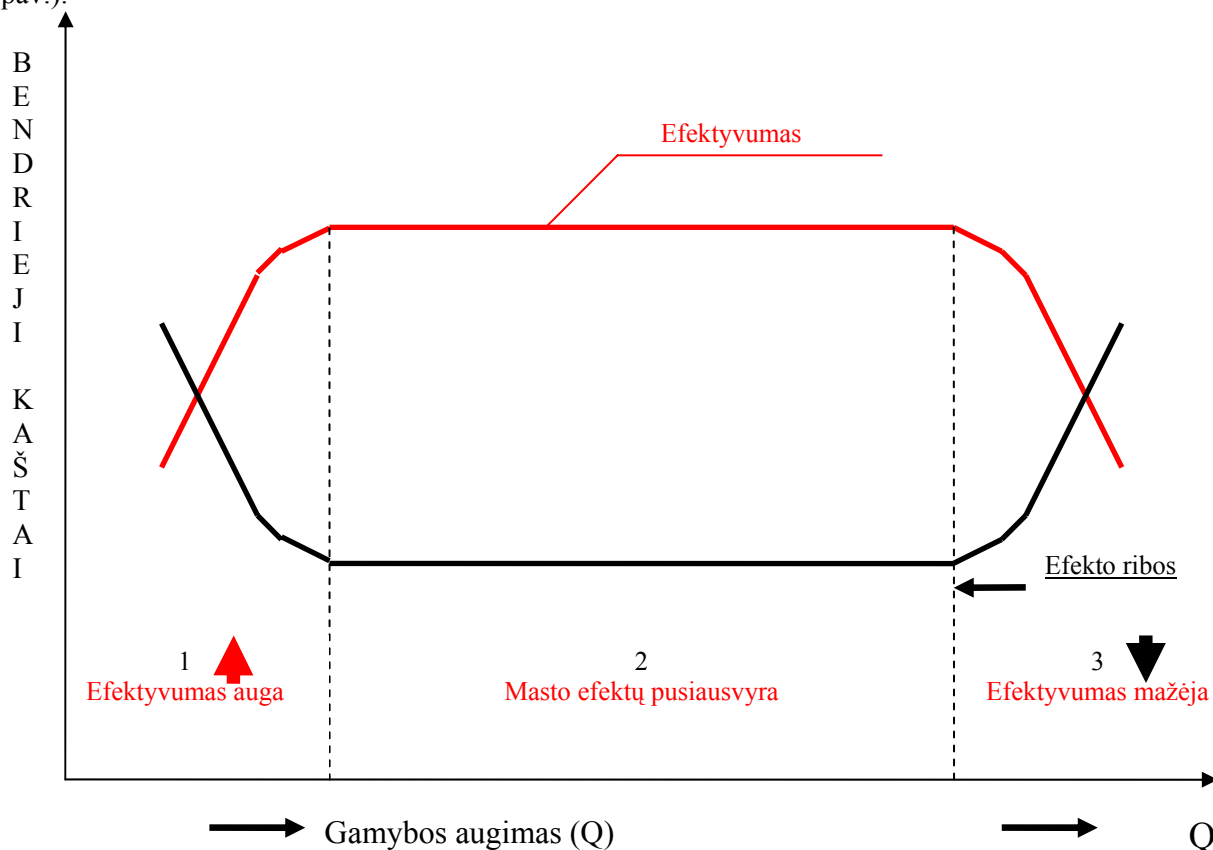
Tyrimo naujumas. Straipsnyje pateikiamas mišrios ekonominės sistemos modelis, kuriame apjungiami pažangiausi centralizuoto planinio bei rinkos ūkio elementai ir tuo būdu ne tik užtikrinamas duotos ūkio sistemos konkurencingumas globalioje ekonomikoje, bet ir sukuriama prielaidos laipsniškam perėjimui į rinkos ūkio sistemą. Tačiau duoto modelio dėka gali būti lengvai atskleidžiamos ir silpniausios tokių ekonominių sistemų grandys – žmogiškojo veiksnio subjektyvumas, priimant valdymo sprendimus; čia parodomis ir ekonominės politikos klaidos, ir ekonomikos vystymosi prognozių nerealumas, ir netgi žmogiškojo veiksnio subjektyvumo transformacija į dogmatizmą.

Tyrimo metodai. Mokslinės literatūros sisteminė, loginė ir lyginamoji analizė bei sintezė.

Masto efektas ir mišrios ekonominės sistemos modelis

Mišrioje ekonominėje sistemoje lemiamas vaidmuo priimant ūkio funkcionavimą užtikrinančius sprendimus tenka valstybei, kuri įžvelgdama rinkos ekonomikos pranašumus neretai dar atsiremia ir į komandinės ekonomikos principus. Navickas ir Malakauskaitė (2008) pabrėžia, kad verslas gali veikti efektyviai tik tuo atveju, jeigu jo neslegia biurokratinės sistemos, nepajėgiančios greitai ir efektyviai spręsti kylančių problemų. Palankesnių sąlygų verslui sudarymas tampa konkurenciniu pranašumu (Snieska, 2008; Navickas, Malakauskaitė, 2009).

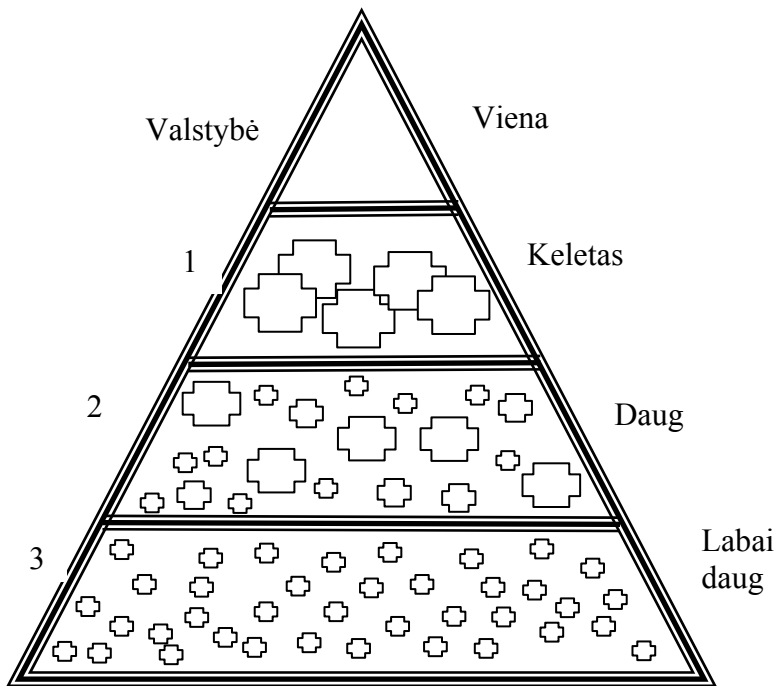
Taigi tarporganizaciniai verslo ryšiai mišrioje ekonominėje sistemoje (tuo pačiu ir pati sistema) gali sėkmingai funkcionuoti, jeigu išryškunami tam tikri pranašumai. Tam galima panaudoti masto efekto modelį (1 pav.).

1 pav. Masto efekto ilgu laikotarpiu modelis (sudarytas straipsnio autorių), 2008

Augant gamybos apimčiai augs ir įmonės bei valdančioji hierarchija. Tačiau iki tam tikro momento kaštai mažės (efektyvumas augs) ir tai reikš teigiamą masto efektą (pirma įmonių grupė). Toliau plečiant gamybą (antra įmonių grupė) kaštai nesikeis, o dar toliau (trečia įmonių grupė) jie ims augti, duodami neigiamą masto efektą (Макконнелл ir Брю, 1992; Ikeda, 1996; Фишер ir kt., 1999).

Remiantis masto efekto ilgu laikotarpiu modeliu galima pateikti konkurencingos mišrios ekonominės sistemos (ūkio) modelį (2 pav.). Čia pirmą įmonių grupę – nedaugelis įmonių, gebančių rasti efektyvaus augimo svertus (sukurtos naujos rinkų nišos, nauji produktai, naujos technologijos ir t.t.), antra įmonių grupė – įmonės, pasiekusios masto efektų pusiausvyrą. Jų yra žymiai daugiau, tačiau daugiausia - trečios grupės įmonių, kurios naudoja santykinai pasenusias technologijas ir gauna ne teigiamą, bet neigiamą masto efektą. Valstybė, siekdama užtikrinti spartesnius ekonomikos augimo tempus, didesnę dėmesį bei paramą skiria pirmos grupės įmonėms, kurios mišrioje ekonominėje sistemoje dažniausiai atstovauja privatų verslą. Tuo būdu valstybė kaip ir skatina privataus verslo plėtrą mišrioje ekonominėje sistemoje (Уильямсон, 1996; Schnitzer, 1999; Adamonienė, Trifonova, 2007).

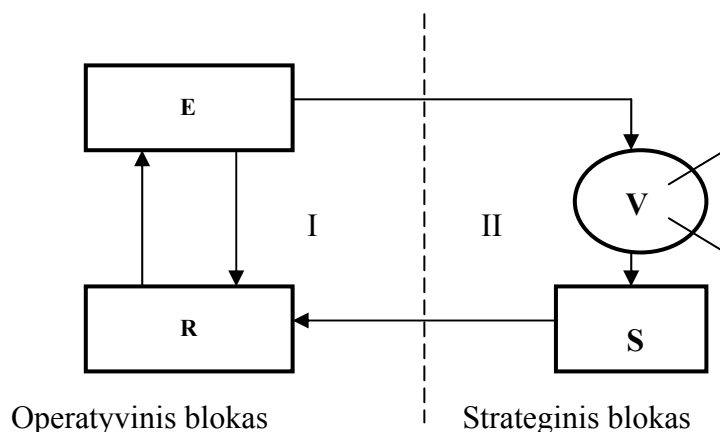
2 pav. Konkurencingas mišrios ekonominės sistemos (ūkio) modelis (sudarytas straipsnio autorių), 2008

Apibendrinant galima teigti, kad masto efektas parodo planinio centralizuoto ir rinkos ūkio elementų suderinamumo galimybes mišrioje ekonominėje sistemoje, o pateikto konkurencingo mišrios ekonominės sistemos (ūkio) modelio analizė tą ne tik patvirtina, bet ir atskleidžia privataus verslo konkurencinių pranašumų prielaidas. Atlikta bimodalinio ūkio valdymo modelio analizė jas dar labiau sustiprina.

Mišri ekonominė sistema kaip bimodalinio ūkio valdymo modelis

Mišri ekonominė sistema funkcionuoja kaip bimodalinė: čia vykdomas centralizuotas resursų paskirstymas bei perskirstymas (valstybė) ir vyksta rinkos dalyvių konkurencija. Paprastai šios dvi ekonomiką reguliuojančios jėgos (valstybė ir rinka) viena kitą atmeta. Tačiau mišrioje ekonominėje sistemoje (bimodaliniame ūkyje) jos remiasi tarpusavyje persipinančiais vertikaliais ir horizontaliais ryšiais. Tuo būdu viena kitos atmetimas tampa neįmanomu, ką ir atskleidžia bimodalinis ūkio valdymo modelis (3 pav.). Konkuruojantys mišrios ekonominės sistemos dalyviai sutelkti operatyviniame modelio bloke, o strateginis blokas – valstybinio reguliavimo sritis (valstybinės įmonės, valstybinis biudžetas ir t.t.). E raidė modelyje parodo verslo aplinką, kurią veikia reguliuojanti duotą operatyvinį bloką (I) dalis (R). Antrame, strateginiame bloke V raidė parodo konkurencingos aplinkos poveikį valstybiniam (komandiniam) reguliavimui, o S – tai jau konkretūs kokybinės reakcijos parametrai. Jie, panaudojant komandinės ekonomikos svirtus, reikalauja atitinkamų pokyčių iš konkuruojančio verslo subjektų pirmame bloke.

Taikant bimodalinio ūkio valdymo modelį kiekybinio (trumpalaikio) pobūdžio problemos sėkmingiausiai sprendžiamos pirmame bloke, o antrame – kokybinio pobūdžio. Čia ir pasireiškia mišrios ekonominės sistemos funkcionavimo vientisumas. Tačiau „sukantis“ E – V – S – R grandinei rinkos jėgos darys vis didesnę įtaką strateginiam blokui ir, kaip rodo pasaulinė praktika, duota grandinė ims sukintis į priešingą pusę. Tuo būdu straipsnio autoriai daro išvadą, kad didžiųjų valstybių – Rusijos bei Kinijos ekonomikų sėkmė glūdi būtent mišrios ūkio sistemos raidoje.

3 pav. Bimodalinis ūkio valdymo modelis (sudarytas straipsnio autorių), 2009

Išvados

Apibendrinant straipsnio autorių atliktus tyrimus galima teigti, kad masto efektas parodo planinio centralizuoto ir rinkos ūkio elementų suderinamumo galimybes mišrioje ekonominėje sistemoje, o pateikto konkurencingo mišrios ekonominės sistemos (ūkio) modelio analizė tą tik patvirtina, atskleisdama privataus verslo konkurencinių pranašumų prielaidas. Valstybė skatina privataus verslo plėtrą mišrioje ekonominėje sistemoje.

Taikant bimodalinio ūkio valdymo modelį kiekybinio (trumpalaikio) pobūdžio problemas sėkmingiausiai sprendžiamos operatyviniame (pirmame) bloke, kurio branduolį sudaro privatus verslas, o strateginiame (antrame) – kokybinio pobūdžio. Čia ir pasireiškia mišrios ekonominės sistemos funkcionavimo vientisumas. Tačiau „sukantis“ E – V – S – R grandinei (taikant bimodalinio ūkio valdymo modelį) rinkos jėgos darys vis didesnę įtaką jos strateginiam blokui ir, kaip rodo pasaulinė praktika, duota grandinė ims suktsi į priešingą pusę – rinkos ekonomika ims dominuoti. Tuo būdu straipsnio autoriai daro išvadą, kad didžiųjų valstybių - Rusijos bei Kinijos ekonomikų sėkmė glūdi būtent mišrios ūkio sistemos raidoje.

Literatūra

1. Adamoniene, R. and J. Trifonova. (2007). 'The state support for small and medium sized companies: general and practical aspects of Lithuania', *Inzinerine Ekonomika-Engineering Economics*, vol. 1 (51), 16-21.
2. Bonney, R. (1995). *Economic Systems and State Finance (Origins of the Modern State in Europe)*. USA: Oxford University Press.
3. Brown, A. (2009). *Seven Years that Changed the World: Perestroika in Perspective*. USA: Oxford University Press.
4. Freeman, J.R. (1989). *Democracy and Markets: The Politics of Mixed Economies (Cornell Studies in Political Economy)*. Cornell University Press.
5. Gardner, H. S. (1997). *Comparative Economic Systems (The Dryden Press Series in Economics)*. South-Western College Pub; 2 edition.
6. Gregory, P., Stuart, R. (2003). *Comparing Economic Systems In The Twenty-first Century*. Houghton Mifflin Company; 7 edition.
7. Ikeda, S. (1996). *Dynamics of the Mixed Economy: Toward a Theory of Interventionism (Foundations of the Market Economy Series)*. Routledge; 1 edition.
8. Kirschen, D. S., Strbac, G. (2004). *Fundamentals of Power System Economics*. Wiley; 1 edition.
9. Maneschiöld, P. O. (2006). A Note on Money and Economic Growth in the Baltic States. *Engineering Economics*. ISSN 1392-2785. 2007. No 1 (51).
10. Mattick, P. (1969). *Marx & Keynes: The Limits of the Mixed Economy*. Porter Sargent Publisher.
11. Milius, P. B. (2008). Ten Years In The System of Entrepreneurship Stimulation. *Engineering Economics*. ISSN. 2008. No 4 (59)
12. Navickas, V., Malakauskaitė, A. (2008). Nauji makroekonominės politikos svertai: klasterių fenomenas. Verslas: teorija ir praktika. ISSN 1648-0627. 2008, 9 tomas. No 4, p. 245-252.

13. Navickas, V. and A. Malakauskaite. (2009). 'The Possibilities for the Identification and Evaluation of Tourism Sector Competitiveness Factors', *Inzinerine Ekonomika-Engineering Economics*(1), pp.37-44.
14. Sachs, I. (2000). *Understanding Development: People, Markets and the State in Mixed Economies*. USA: Oxford University Press.
15. Schnitzer, N. (1999). *Comparative Economic Systems*. South-Western College Pub; 8 edition.
16. Shonfield, A. (1984). *In Defence of the Mixed Economy*. USA: Oxford University Press.
17. Snieska, V. (2008). 'Research into International Competitiveness in 2000-2008', *Inzinerine Ekonomika-Engineering Economics*(4), pp. 29-41.
18. Макконнелл К., Брю С. (1992). *Экономикс*. М., Т. 2.
19. Уильямсон О. (1996). *Экономические институты капитализма*. СПб.
20. Фишер С., Дорнбуш Р., Шмалензи Р. (1999). *Экономика*. М.

THE PECULIARITIES OF A MIXED ECONOMY SYSTEM AND ITS OPERATION

Arunas Lapinskas, Dalia Tolockaite

Summary

One of the most important results of globalization in the last decade of the late century has been the changes in the rankings of countries by economic development. The top ten of economically developed and rapidly growing countries now includes China, India, Russia and Brazil. Thus it is important to investigate their economic policy that has led to the improvement of their economic performance. The peculiarities of a mixed economy system, which is characteristic of China and Russia, have been analyzed in this article. The novelty of the study lies in the fact that the model of a successfully functioning mixed economy has been constructed and presented in the article. The study shows that the most advanced features of a centralized economy and market economy can be combined together in order to increase the competitiveness of national economies.

Keywords: economic systems mixed economy, bimodal operation, economy of scale, competitiveness.